

koszorút csavarnak, feldobják a fára, s ha ott fennakad, még az évben fejére teszik a koszorút. András nap este meg bele-rúgnak a dísznóól palánkjába: ha párosat röffent a hízó, még az esztendő alatt férjet talál.

(Folytatjuk.)

Ortutay Gyula.

TÁRSADALOMRAJZ.

Egy parasztváros társadalmi szerkezte. II.

5. A kispazda.

A szó mint társadalmi és politikai megjelölés a háború utáni idők szülötte és tartalmi jelentésében magán viseli az átmenetnek minden bélyegét. Tudatos *programmja* nem sokban különbözik a megelőző lojális parasztkövetelésektől, de a kísérő tudattalan magatartások korszakos jelentőségre emelik. Hogy első nekifutása nem lett azzá, amivé lehetett volna, az egyrészt a kínálkozó helyzet időelőttiségén, másrészt a vezetői kongeniálítás hiányán múlt. A mozgalom *reprezentatív man-je* kétségkívül Nagyatádi volt. Az ő vakvágányra futása tükrözi az egész mozgalom első szakaszát. Ma, bár más oldalon emeltek föl a zászlót, — tán éppen ezért — a kifejlődéshez e második fázisban sincs remény.

Nem is a politikai szereplése fedí fel igazában a mozgalom értelmét, hanem inkább a kísérő jelenségek, a *társadalmi kép*. Mindarra a szerkezeti változtatásra mutatnak, amely megváltoztatja a parasztság egész társadalmi szerepét és képét. Legtöbbit mond maga a *név*. A társadalom szemlélet gyökeres megváltozását jelzi az, hogy aki eddig paraszt volt, ezentúl nem vállalja a nevet és nyilván a mögötte lévő társadalmi szerepet sem, hanem kispazdának nevezi és neveztetí magát. E sorok írója az elmúlt esztendőben a makói Gazdasági Egyesületben előadást és vitát akart rendezni a paraszt, földmíves, gazda és kispazda nevezetek értelme felől, de csak a pusztá említés is olyan borzadályt keltett, hogy le kellett tennie róla. Nem szabad, nem illik beszélni róla, de a probléma mindenütt ott van és beárnyékolja az összes magatartásokat.

Jelképes erejű jellemzője a mozgalomnak a *nagyatádi kocsi*. Maga a neve messzi kapcsolatokra utal. Nem úri, nem paraszt kocsi, nem jó sem teher, sem személyszállításra, nem is

szép, de azért jelent valamit, egy lépés eltávolodást a paraszt formáktól.

Mindazonáltal a kiskazda elsősorban *politikai alak*. Az új paraszt gazda politikai alakja. A magyar negyedik rend jelentkezése. A parasztság társadalmi fölszabadulásának tünete lévén, beláthatatlan politikai kilátásokat tár fel. A *kiskazdák csoportját* általában nagyobbak gondolják, — a láрма után — mint amekkora és már Weisz István is helyesen utal a gondosabb számbavételre. Nem tartoznak közéjük azok, akiket nem kezdett ki még az idők szele és változatlanul őrzik a multat.

Mint osztályküzdelem a *kiskazda politika* nem mond semmit. Vagy a mult paraszt osztályküzdelmének a színeit viseli, vagy csak alig tér el tőle. A programot olyanok csinálták, akik vagy belül álltak és nem láttak széjjel, vagy kívül állnak és nem látnak be.

A kiskazda mozgalom az egyetlen *együttes* parasztmegmozdulás, de még ez is távol áll attól, hogy az egész parasztság mozgalma legyen, vagy akárcsak a nagyobb részé. A zselléreknek egészen más a valósága és a követelménye. A többi utak meg igazán egyéniek, akár az osztályharcos szocialista fronton, akár keresztény-nemzeti tájakon kanyarognak is.

A kiskazda mozgalom Makón országos viszonylatban is jelentékeny szerepű. Egyfelől a makói Gazdasági Egyesület és a nemzeti egység pártja erősen kiskazda színezetűek, a felsőház egyik kiskazda tagja is makói, másfelől pedig a Gaál Gaszton-féle kiskazdapárt terjeszkedik erőteljesen.

6. Osztályrétegződés.

Az osztályrétegződés legáltalánosabb jellemzése az lehet, hogy Makó, mint minden parasztváros ugyanazt a keresztmetszetet adja, amelyet a földművelő falvak, csak hogy megnövekedett arányokban. A város társadalmának nem egyszerűen egyik számbeli része a parasztság, hanem a társadalom egész szerkezetének tartója és meghatározója. Am a parasztság csak a többi osztályokhoz viszonyítva mondható egységesnek, osztályhatárain belül egyes csoportok lényeges különbségeket mutatnak. A belső tagozódás szigorúan követi a földbirtoklás megoszlását általában, Makón azonban a hagymatermelés kissé elváltoztatja az arányt, olyképpen, hogy a hagymás földbirtokát megillető csoport felett helyezkedik el. A parasztság belső tagozódása egyébként teljesen fokozatos, annyira, hogy e fokozatos különbözőség akárhány darabra szakítható indokoltan.

Kettőt azonban okvetlen meg kell különböztetnünk: a birtokosok és a birtoktalanok, a gazdák és zsellérek osztályát. Ám éppen a mai időkben számottevő a különbség a nagyparasztok és a kis, vagy törpe birtokúak közt. Makón már 50 hold föld nagygazdává tesz. Részint kisebb gazdákból, részint földtelenekből tevődik össze a hagymások rétege. Egységük és különállásuk kétségtelen minden vonatkozásban. Legfőbb megkülönböztető jegyük bizonyos belsőbb és kritikusabb művelődés, s ez teszi őket a parasztság avant gárde-jává. Makó páratlan birtokelosztása mellett is a nagyobbik rész a földtelenek és zsellérek osztálya.

A *földtől távol állók* a tipikus megoszlást és elhelyeződést mutatják. A tulajdonképeni polgárságot a közigazgatás, tanügy és gazdasági élet vezetői képviselik. E réteg két szélső pólusa a zsidóság és bizonyos gentry elem. A parasztság mellett legnagyobb csoport a műhelyek és irodák kispolgársága. Ez a réteg adja Makó kisvárosi színét és ez a réteg a parasztság legközvetlenebb példaképe a városiasodásban. Az ipari munkásság elenyésző a földmunkásokhoz képest.

Erdekes képződménye Makó társadalmának *egy paraszt, iparos és kereskedő* réteg. Téglavetők, cserepesek, faltömők foglalkozásukban teljesen ipari munkások, de minden egyébben parasztok. Viszont a zöldség- és hagymaköfák kereskedő mesterségűek és mégis semmi társadalmi különállást nem mutatnak.

7. Felekezeti tagozódás.

A felekezeti megoszlás jellemző és hatékony egységekké osztotta a mult századi paraszttársadalmat. A csoportosulás területi közösséget is jelentett és egyébkén is jelentékeny különbségeket idézett elő. Növelte az eltéréseket, hogy történelmi származás tekintetében is mások voltak az egyes felekezetek tagjai. Mindamellet Makó egész történelme folyamán példás jóviszony uralkodott a felekezetek közt, amit már Szirbik Miklós is kiemelt.

A felekezet szerint való rétegeződés ma már jóval *elmosódottabb*. Oka ennek az, hogy a változás jelenségei között ott szerepel a paraszt vallásosság elgyengülése. Távlabbi oka pedig, hogy a jelen változást előidéző okok át-meg átjárták a felekezeti határokat, egyformán érintve minden felekezetbelit. A felekezeti egybetartozás természetesen szigorú zárttsággal megvan és ma is megnyilatkozik egyes vasárnapi tényekben, de tovább nem is hat. Van azonban egy igen *határozott csoport*

tosulás, amely a vallással függ össze, de metszi a felekezeti határokat, az t. i., hogy vannak hívők, hitetlenek és közömbösek. Ennek a rétegződésnek a számszerű állása és más rétegződéshez való viszonya világot vetne jónéhány összefüggésre, azonban e féle adatok nincsenek. Megkockáztatok azért néhány becslésen alapuló tájékoztató összehasonlítást. Bizonyos, hogy a kisebb gazdák közt van a legtöbb hívő, bár a legbuzgóbbak a zsellérek közül valók. Az egyházi életben általában a nagygazdák járnak elől. Az is bizonyos, hogy a földművelők jóval nagyobb mértékben hívők, mint a többiek. A katolikus felekezetbeliek közt több a hívő, mint a protestánsok közt. A protestánsok legbuzgóbb elemei jórészen nem is maradnak az egyház tágabb keretei közt, hanem vagy a Bethánia egyletben buzgólkodnak, vagy kilépnek felekezetükből és nazarénusok vagy szombatosok lesznek. Ezeket úgy is hívják Makón, hogy hívők. Legkétségtelenebb összefüggés pedig az, hogy az új parasztok sokkal kevésbé hívők, mint a régiek.

A különböző felekezeti *vallási megújulás* általában még nem hajlítja el a fejlődés irányát, azonban minden osztály és felekezeti ifjúság kebelében vannak egyletek és körök, amelyek igen hatékony munkát végeznek és erősítik a felekezeti egységeket.

8. Pártok, egyesületek.

A pártok szerint való rétegződés Makón nyugvó csoportosulás, amely csak választások idején elevenedik meg. Olyan pártegységek, amelyek állandó pártéletet tartanak fenn, általában nincsenek. A legújabb idők mutatnak ilyen irányú fejlődést.

Régtől fogva hatékony és valóságos pártegység a *szociáldemokrata párt* a munkásotthonnal. Ez egyben iskola, templom, kaszinó, könyvtár és táncterem is a tagok számára. A párt egyébként nem nagy és a földművelők felé nehezen terjedt és terjed, bár a legaktívabbak benne éppen a hagyományos és egyéb földmunkások. Ez évben lépett az állandó pártok sorába a *nemzeti egység párt*, amelynek makói főtámaszai a makói közalkalmazottak és a nagygazdák. Hasonlóképpen állandó pártéletet igyekszik megteremteni egyre több sikerrel.

Legrégibb a *48-as függetlenségi párt*. Ez egyaránt foglal magában gazdákat, zselléreket és iparosokat. A párt szellemi vezetését régebben egy európai nivójú, nagyrészt zsidó intellektuel csoport látta el. Sajátságos liberalizmust ápolgatnak e pártban, amelyben az ellenzékieskedés és a kuruckodás a lé-

nyeges. Régebben, Justh Gyula idejében ez volt Makón a főpárt.

Ujabb, de erősen fejlődő pártalakulat a *kisgazda párt*. Jelek szerint a 48-as Kossuth párt örökébe lép. Elsősorban gazdák a párttagok, de zsellérek is vannak kevesen.

Nagyrészt *másodlagos társadalmi tagozódás* keretei az egyesületek. Osztályon, felekezeten belül való csoportosulások. Így a polgárságon belül: Uri Casinó, Vívóegylet, Tennisz Klub, Evezős Egylet, Mansz. A kispolgárságban: Ipartestület, dalárdák, sportegyesületek. A parasztság egyesülési keretei: Gazdasági Egyesület, Hagymakertészek Egylete, külterületi gazdakörök. Felekezethöltek: Kath. kör, ref. olvasókör, nőegyletek, legény- és leányegyesületek. A munkásságnak mindene együtt a Munkásotthon.

Az egyesületek ábrázolják legjobban a *társadalom felszabadultságát*. Gyakorlati tevékenységükkel is, de még inkább célkitűzéseikkel. Minden csoport önmagáért törtet, elhatárolja magát a másiktól és ellenfélként acsarkodik. A parasztság egyesületei ezenfelül a *parasztváltozás színeképét* is mutatják. A gazdasági egyesület a polgárosodó gazdák egyesülete, a gazdakörök ellenben a maradéké. Az ifjú gazdák egyesülete pedig egészen városi szellemű.

9. A család.

Parasztársadalom nélkülözhetetlen elemi közössége a család. Minél több egyént foglal magában, annál inkább szolgálja a célját. A paraszt család egészen a múlt század hetvenes éveig nagy kiterjedésű *nemzetségi színezetű volt*. A fiúk nem szabadultak föl nőülésükkal az apai hatalom alól, a lányok kikerültek ugyan apjuk családfősege alól, de belekerültek férjük családjába. Ez a család mindaddig együtt maradt, ameddig az apa minden gyermekét ki nem házassította és maga nyugalomban nem vonult. Régebben fönnállt egészen a családfő haláláig.

A család mindenekelőtt *gazdasági egység*, munkaszervezet. A mezei termelés önmagában is minél több egyén összeműködését követeli meg, régebbi formájában pedig, amikor sok ipari munka is hozzája tartozott, még inkább megkövetelte. A családtagok kor- és nembeli helye egyúttal a termelőszervezetben való munkakör meghatározása is volt. A családfő volt az elosztó és felügyelő, de mindig személyes példájával vezetett, a legidősebb fiú volt a helyettese és a részletmunkák vezetője. A családanya a házimunkák, az aprójószág, tehéntenyésztés dolgaiban irányított, mellette dolgoztak menyei és felnőtt lá-

nyai. A nagyobb lányok rendes szerepe volt a szövés, fonás, míg a legényeké az elvégezhető kovács- és famunkák. Kicsi lány és fiú a kisebb állatok őrését kapta föladatul.

Nem sokkal kisebb jelentőségű a család, mint a *társadalmi érintkezések* leghatékonyabb látható *egysége*. A családhoz tartozás a társadalmi helyzet megjelölését jelentette. A család tagjai a közös névvel az összes társadalmi viszonyok közösségét kapták: közös, számba nem vett termelést és fogyasztást, közös vallást, a legközösebb együttlakást jartotta fenn a közös tekintély, a családfő. Csak harmadsorban szolgálta a család az *utódok felnevelését*. A harmadrendűség társadalmi harmadrendűséget jelent, azt, hogy a gyermekek a család egységében alárendelt szerepet játszanak, az ő érdekük egyedül a családi vagyoni megőrzésében érvényesül.

A család nemzeti formája már az *átalakulás* legkezdetén szétbomlott alkotó egységeire. Gazdasági szerepét azonban máig megtartotta, persze jelen formájában kevésbé tudja betölteni, ellenben erősen lecsökkent általános társadalmi és nevelő szerepe. A családi közösség, mint az egyes érintkezések egysége már csak azért sem lehet különös fontosságú, mivel nagyságában erősen megfogyatkozott, de egyéb okból is át kellett adni a szerepét más egységeknek. A családtagok különböző érdeklődési tagjai más családtagok hasonló tagjaival kerülnek erős kapcsolatba és mivel a családfői tekintély nem olyan erős összetartó erő, mint volt a családi kötelékek rovására az egyesületi, szomszédsági, pártbeli kapcsolatok erősödnek meg. A család nevelői szerepéből pedig jelentékeny részt elvett a szervezett iskolai nevelés. Ma élő öregek közt széltére hallható panasz, hogy a mai gyermekek nem fogadnak szót szülőknek, minden családtag „megy, amerre lát”.

A család mind a multbeli, mind a jelenbeli paraszttársadalom *kötelező egysége*. Akármilyen nemű és korú egyénnek is lehetetlen családon kívül élnie, de ezenfelül tiltott is. A társadalom elítélte és elítéli azt az egyént, aki elhagyja a családját, még inkább, ha másikba sem kerül bele. A korai megházasodás, a ritka elválás a legszembeötlőbb megnyilatkozása e fölfogásnak.

10. Az ifjúság rétegződése.

Leülepedett szerkezetű társadalomban szó sem lehet a fiatalok külön rétegződéséről. Ők mindenkor vagy követik szülőik útját, vagy meghatározott, kijegecesedett eljárás szerint illeszkednek a társadalom egyéb rétegeibe. Ma a társadalom

szerkezeti átalakulása folytán nagyon gyakori eset, hogy a gyermekek nem a szülők rétege felé törekszenek, törekvésüknek viszont nincsenek egyformán járható útjai. Legtipikusabb útja az ifjúság társadalmi átváltásának az iskola. Az iskolák szabályai szerint ugyan bármely osztály gyermekei előtt nyitva állanak, azonban ténylegességükben osztályiskolák. Makón a gimnázium a polgárság iskolája, a polgári iskolák a kispolgárságé, a gazdasági és ismétlő iskolák a parasztságé. Mindenkor új helyzet áll elő, ha a szülő nem a saját osztályának megfelelő iskolába adja a gyermekét. Elválnak egymástól szülő és gyermek, sokszor tragikusan. Az iskolákban megtestesülő ifjúsági rétegződés tehát nem esik egybe a szülők megfelelő rétegződésével. De bizonyosan nem esik egybe a jövő felnőtteinek rétegződésével, ezért van jelentősége az ifjúság külön tagozódásának a mai társadalomban. Ám ha nem is lesz ugyanaz a legközelebbi jövő társadalmi rétegződése, mint amelyet a mai ifjúság iskolai rétegződése mutat, az az egység, amelyet pl. a gimnázium teremt az összekerült gentry, kispolgár és paraszt ivadék közt, az nem enyészik el nyomtalanul, hanem alakítani fogja a jövő társadalmát.

Erdei Ferenc.

KÉRDÉSEK.

69. kérdés. Ismerik-e Félegyházán vagy máshol: *Mióta kétágú?* Mi a jelentése? Hol ismerik?

M. G.

70. kérdés. Milyen állatokat he-

rélnek vagy heréltek foggal?

71. kérdés. Milyen eljárást alkalmaz a nép olyan esetben, ha a tehén nem akarja leadni a tejet?

M. E.

FELELETEK.

Feleletek a 42. kérdésre.

A *bérc* szó a nép nyelvében *bérces*, *erős föld* jelentésben használatos.

Jászberény. *Hagyó György.*

Bérces mész = kemény mész.

Jászberény. *Sápy János.*

A *bérc* valaminek éle, taraja, kiálló része.

Szombathely. *Kincs Elek.*

Feleletek a 43. kérdésre.

A *gólyakörömke* egy kicsi sárga virág.

Jászfényszaru. *Winkler György.*

U. a.

Jászberény. *Turái Kiss István.*

U. a.

Jászberény. *Bálint Károly.*

Gólyakörömke. Ez a szó itt nem használatos. Azonban általánosan ismert a gólyaorrú fű, amelyet Csapó Katalin, 1752-ben halasi